

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1111

Muvatta'
Oluşum Süreci, Tasnifi ve
Nüsha Farklılıklarının Sebepleri

Dr. Kenan ORAL

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Editör

Prof. Dr. Huriye MARTI

Kapak Tasarım

Sevgi EĞRİBAŞ

İç Tasarım

Erkan USLU

ISBN: 978-625-428-098-6

1. Baskı, Ekim 2022, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 14.07.2022
tarih ve 170 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mh. 1256 Cd. No:11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

MUVATTA'

OLUŞUM SÜRECİ, TASNİFİ VE NÜSHA FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ

Dr. Kenan ORAL

ÖZGEÇMİŞ

Kenan ORAL, 1983 yılında Samsun'da doğdu. OMÜ İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra AÜSBE hadis ana bilim dalında "Hadis Literatüründeki Hâriciler ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi" (2007) başlıklı yüksek lisans tezi hazırladı. Konulu Hadis Projesi'nde uzun süre çalıştıktan sonra 2012 yılında Din İşleri Yüksek Kurulu Uzman Yardımcılığı sınavını kazandı. "Avrupa Fetvâ ve Araştırma Meclisi'nin Yapısı ve Fetvâ Yöntemi" adlı uzmanlık tezi hazırlayan ORAL, 2015 senesinde Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı oldu. AÜSBE hadis ana bilim dalında hazırladığı "Muvatta'nın Oluşum Süreci Nüsha Farklılıkları ve Nedenleri" isimli teziyle 2020 senesinde doktora çalışmasını tamamladı. "*Enes b. Mâlik*", "*Müminin Miracı Namaz*" isimli kitapları kaleme aldı. "*Hadislerle İslam*" adlı eserde yazarlık ve ilmî redaktörlük, "*Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*" adlı eserde editörlük yaptı. Çeşitli ilmî ve aylık dergilerde makaleleri bulunan ORAL, evli ve iki çocuk babası olup Arapça, İngilizce ve İspanyolca bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	XI
GİRİŞ.....	1
MÂLİK B. ENES (93/712-179/795)	9
1. Öğrenciliği ve Eğitim Hayatı.....	12
2. Öğretim Hayatı ve İlmî Konumu	18
3. Düşünce Yapısı.....	25
4. Hadis ve Sünnete Bakışı	32
5. <i>Muvatta'</i> Dışındaki Eserleri	45

BİRİNCİ BÖLÜM

MUVATTA'IN OLUŞUM SÜRECİ VE NÜSHALARI

<i>MUVATTA'</i> IN ANLAMI.....	49
1. Muvafakat Edilen, Genel Kabul Görmüş	52
2. Çiğnenen, İzlenilen, Takip Edilen Yol	52
3. Hazırlanan, Tamamlanan, Kolaylaştırılan.....	53
<i>MUVATTA'</i> EDEBİYATI.....	55
1. İbn Ebî Zî'b (ö.159/776) ve <i>Muvatta'</i> 1.....	59
2. Abdülazîz el-Mâcişûn (ö.164/780) ve <i>Muvatta'</i> 1	60
3. İbrahim b. Muhammed el-Eslemî (ö.184/800) ve <i>Muvatta'</i> 1	65
4. Abdullah b. Vehb (ö.197/813) ve İki <i>Muvatta'</i> 1	66
5. İsmâil b. İshâk el-Basrî (ö.282/896) ve <i>Muvatta'</i> 1	72
6. Abdân el-Mervezî (ö.293/906) ve <i>Muvatta'</i> 1	74
<i>MUVATTA'</i> IN TELİF SÜRECİ.....	75
1. Sosyal, Hukuki ve Siyasi Etkenler	75
2. İlmî Etkenler	87
3. Telif Zamanı ve Süreci	94

MUVATTA'IN RİVAYETİ VE NÜSHALARI	110
1. Ali b. Ziyâd el-Absî (ö.183/799)	113
2. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö.189/805)	116
3. Abdurrahman b. Kâsım (ö.191/806).....	125
4. Abdullah b. Vehb (ö.197/813)	131
5. Ma'n b. İsâ el-Kazzâz (ö.198/814).....	134
6. Süleyman b. Bürd et-Tücîbî (ö.210/825)	137
7. Muhammed b. Mübârek es-Sûrî (ö.215/830)	137
8. Abdullah b. Yûsuf et-Tinnîsî (ö.218/833).....	138
9. Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebi (ö.221/836).....	140
10. Saîd b. Kesîr b. Ufeyr (ö.225/839).....	144
11. Yahyâ b. Abdullah b. Bükeyr el-Mısrî (ö.231/845).....	146
12. Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî (ö.234/849).....	150
13. Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî (ö.236/851)	164
14. Süveyd b. Saîd el-Hadesânî (ö.240/854)	165
15. Ebû Mus'ab Ahmed b. Ebi Bekr ez-Zührî (ö.242/857)	168

İKİNCİ BÖLÜM

MUVATTA'IN TASNİFİ VE NÜSHA FARKLILIKLARI

TASNİF-METİN ÖZELLİKLERİ VE NÜSHA FARKLILIKLARI	180
1. Kitap İsimleri ve Tertip Farklılıkları	189
2. Bab Başlıkları ve Tevbib Farklılıkları	201
3. Rivayetlerin Bab İçi Tertibi ve Farklılıklar	227
4. Mükerrer Rivayetler	236
5. Mâlik Dışındaki Kişilerden Gelen Rivayetler	237
6. Nüshaların Teferrüd Ettikleri Rivayetler	238
7. Rivayet Metinlerindeki Farklılıklar	240
8. Mâlik'in Görüşleri ve Farklılıklar	297
9. Amele Delalet Eden Tabirler ve Farklılıklar	301
İSNAD ÖZELLİKLERİ VE NÜSHA FARKLILIKLARI	317
1. Senedin Kaynağı Açısından Farklılıklar	323
2. Seneddeki İttisal Açısından Farklılıklar	339
3. İsnad Birleştirmeye İlgili Farklılıklar.....	389
4. İsnadlardaki Diğer Önemli Farklılıklar	393
5. Edâ Sîgaları ve Farklılıklar	418
6. Râvilerin İsim ve Bilgilerindeki Farklılıklar	419

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**MUVATTA' NÜSHALARININ FARKLILIK SEBEPLERİ VE
KRONOLOJİK DEĞİŞİM**

<i>MUVATTA'</i> IN NAKİL SÜRECİ VE KİTAPLAŞMASI	437
1. Mâlik'in Hadis Meclisleri ve <i>Muvatta'</i> ın Rivayeti	439
2. Mâlik'in Kâtibi Habîb b. Ebî Habîb	447
3. Hicrî İkinci Asırda Kitap Algısı ve <i>Muvatta'</i>	450
NÜSHA FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ	459
1. Mâlik b. Enes Kaynaklı Sebepler	460
2. İlk Râvilerden Kaynaklı Sebepler	474
3. Sonraki Râvi ve Müstensihlerden Kaynaklı Sebepler	486
<i>MUVATTA'</i> DA KRONOLOJİK DEĞİŞİM	488
SONUÇ	497
EKLER	511
KAYNAKÇA	541

ÖN SÖZ

Akıl nimetini bahşedip ilim yolunda kullanmayı nasip eden Yüce Allah'a sonsuz hamdü senâlar olsun. O'nun kulu ve elçisi, bizim ise önderimiz ve en güzel örneğimiz Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.s.) salât ve selâm olsun.

Hicrî ikinci asır Medine'sinin önde gelen imamı Mâlik'in *Muvatta'* isimli eseri, taşıdığı kıymet ve gördüğü ilgi sayesinde pek çok nüshasıyla günümüze kadar gelmiştir. Endülüs'ten Kûfe'ye, Medine'den Şam'a kadar İslam diyarının her köşesine ulaşan *Muvatta'* üzerine, geçmişte ve günümüzde yüzlerce cilt eser telif edilmiştir. Buna rağmen bütün bu çalışmalar arasında *Muvatta'*ın nüsha farklılıklarının nedenlerinin kapsamlı bir şekilde incelendiği bir araştırma bulunmamaktadır. Bu nedenle, hem Mâlik'in *Muvatta'*ına hem de hadis tarihinin ilk asırlarının yeniden yazımına katkı sağlaması açısından konunun ele alınması zaruri görülmüştür. Elinizdeki bu araştırma *Muvatta'*ın oluşum sürecini, tarihini, günümüze ulaşan nüshalardaki ihtilafların sebeplerini tespit edip ortaya koymayı amaçlamıştır.

Bu mütevazı çalışmada, *Muvatta'*ın hazırlanma aşamasında ve telifinden sonra geçirdiği evreler tahlili ve tenkidî bir gözle ele alınmıştır. Günümüze ulaşan matbû *Muvatta'* rivayetleri ve ilgili literatürden faydalanılarak nüshalar arasındaki tasnif, metin ve isnad açısından ortaya çıkan temel farklılıkların tespitine gayret edilmiş, ortaya çıkan tablo sayısal verilerle netleştirilmeye çalışılmıştır. Bu ihtilafların kaynağının kimler olduğu ve hangi nedenle gerçekleştiği de detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca İmam Mâlik'in titizliğini vurgulamak için kullanılan "*Muvatta'*ın ilk telifinden sonra içindeki pek çok hadisin çıkarıldığı" iddiası da kronolojik ve karşılaştırmalı bir yöntemle incelenmiştir.

Uzun süren çaba ve çalışmalar neticesinde ortaya çıkan bu esere önemli katkılar sunan çok değerli kişiler oldu. İlk olarak danışmanlığımı kabul etme lütfunda bulunan, gösterdiği yakın ilginin yanı sıra ilmî yönlendirmeleri, tavsiyeleri ve kazandırdığı ufukla yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Bünyamin Erul'a minnet ve şükran borçluyum. Derslerinde verdiği eleştirel bakış açısıyla gelişimimize katkı sağlayan ve eserin hazırlanış sürecini takip eden kıymetli hocalarım Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal ve Prof. Dr. Mehmet Özdemir ile üzerimde emeği olan tüm hocalarıma minnet borçluyum. Gösterdiği anlayış ve hoşgörü nedeniyle, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun nezaket sahibi başkanı Dr. Ekrem Keleş hocama teşekkürlerimi sunuyorum. Eserin, yazım sürecinde ortaya koydukları kıymetli görüşler ve titiz bir şekilde yaptıkları son okumadan dolayı değerli arkadaşlarım Üzeyir Öztürk ve Salih Şengezer'e teşekkürü vefanın gereği bir vazife addediyorum.

Bu çalışmayı, yoğun çalışma temposunda kendilerine yeterli ilgiyi göstermeyi ihmal ettiğim, her zaman yanımda desteklerini hissettiğim kıymetli ailem, ailesi uğrunda her türlü çabayı gösteren fedakâr eşim ve arzu ettiğim kadar zaman ayıramadığım Rabbimin en güzel hediyeleri kızım Elif Zümra ve oğlum Hâlit Emir için kıyamete kadar sürecek bir sadaka olarak kabul etmesini Cenâb-ı Allah'tan niyaz ederim.

Gayret bizden, tevfiik Allah'tandır.

Dr. Kenan ORAL
Ankara, 2022